

Iam illud quale tandem est, bona praeterita non effluere sapienti, mala meminisse non oportere?

Lorem ipsum dolor sit amet, consectetur adipiscing elit. Aut etiam, ut vestitum, sic sententiam habeas aliam domesticam, aliam forensem, ut in fronte ostentatio sit, intus veritas occultetur? Nam et a te perfici istam disputationem volo, nec tua mihi oratio longa videri potest. Nam illud quidem adduci vix possum, ut ea, quae senserit ille, tibi non vera videantur. Duo Reges: constructio interrete. Aut, si nihil malum, nisi quod turpe, inhonestum, indecorum, pravum, flagitiosum, foedum-ut hoc quoque pluribus nominibus insigne faciamus-, quid praeterea dices esse fugiendum? Quis enim potest ea, quae probabilia videantur ei, non probare? Hoc ne statuam quidem dicturam pater aiebat, si loqui posset. Magno hic ingenio, sed res se tamen sic habet, ut nimis imperiosi philosophi sit vetare meminisse. Quos quidem tibi studiose et diligenter tractandos magnopere censeo. Suam denique cuique naturam esse ad vivendum ducem. Quid sequatur, quid repugnet, vident. Utrum enim sit voluptas in iis rebus, quas primas secundum naturam esse diximus, necne sit ad id, quod agimus, nihil interest. Sed tamen enitar et, si minus multa mihi occurrent, non fugiam ista popularia. Quid est, quod ab ea absolvi et perfici debeat? Modo etiam paulum ad dexteram de via declinavi, ut ad Pericli sepulcrum accederem.

Non minor, inquit, voluptas percipitur ex vilissimis rebus quam ex pretiosissimis. Ab his oratores, ab his imperatores ac rerum publicarum principes extiterunt. Legimus tamen Diogenem, Antipatrum, Mnesarchum, Panaetium, multos alios in primisque familiarem nostrum Posidonium.

Naturalem enim appetitionem, quam vocant ο)rmh)n, itemque officium, ipsam etiam virtutem tuentem volunt esse earum rerum, quae secundum naturam sunt. Quid ait Aristoteles reliquique Platonis alumni? Rapior illuc, revocat autem Antiochus, nec est praeterea, quem audiamus. Quid igitur dubitamus in tota eius natura quaerere quid sit effectum? Non enim, si malum est dolor, carere eo malo satis est ad bene vivendum. Quibus rebus vita consentiens virtutibusque respondens recta et honesta et constans et naturae congruens existimari potest. Primum in nostrane potestate est, quid meminerimus? De quibus cupio scire quid sentias. Ne tum quidem te respicies et cogitabis sibi quemque natum esse et suis voluptatibus? Non pugnem cum homine, cur tantum habeat in natura boni; At vero si ad vitem sensus accesserit, ut appetitum quendam habeat et per se ipsa moveatur, quid facturam putas?

Tum Quintus: Est plane, Piso, ut dicis, inquit.

Quare attendo te studiose et, quaecumque rebus iis, de quibus hic sermo est, nomina inponis, memoriae mando; Is ita vivebat, ut nulla tam exquisita posset inveniri voluptas, qua non abundaret. Negabat igitur ullam esse artem, quae ipsa a se proficisceretur; Sed tu istuc dixti bene Latine, parum plane. Ergo hoc quidem apparet, nos ad agendum esse natos. Dic in quovis conventu te omnia facere, ne doleas. Gerendus est mos, modo recte sentiat. Varietates autem iniurasque P238 fortunae facile veteres philosophorum praeceptis instituta vita superabat. Itaque homo in primis ingenuus et gravis, dignus illa familiaritate Scipionis et Laelii, Panaetius, cum ad Q. Quid, cum volumus nomina eorum, qui quid gesserint, nota nobis esse, parentes, patriam, multa praeterea minime necessaria? Ille enim occurrentia nescio quae comminiscebatur; Sed ad bona praeterita redeamus. Theophrastum tamen adhibeamus ad pleraque, dum modo plus in virtute teneamus, quam ille tenuit, firmitatis et roboris. Quis animo aequo videt eum, quem impure ac flagitiose putet vivere?

Quae hic rei publicae vulnera inponebat, eadem ille sanabat. Quis non odit sordidos, vanos, leves, futtiles? Sin eam, quam Hieronymus, ne fecisset idem, ut voluptatem illam Aristippi in prima commendatione

poneret. Non ego tecum iam ita iocabor, ut isdem his de rebus, cum L. An dubium est, quin virtus ita maximam partem optineat in rebus humanis, ut reliquas obruat? Similiter sensus, cum accessit ad naturam, tuetur illam quidem, sed etiam se tuetur; Longum est enim ad omnia respondere, quae a te dicta sunt.

Duarum enim vitarum nobis erunt instituta capienda.

Sed quid attinet de rebus tam apertis plura requirere? Huc et illuc, Torquate, vos versetis licet, nihil in hac praeclara epistula scriptum ab Epicuro congruens et conveniens decretis eius reperietis. At ille pellit, qui permulcet sensum voluptate.

Homines optimi non intellegunt totam rationem everti, si ita res se habeat. Sed quoniam et advesperascit et mihi ad villam revertendum est, nunc quidem hactenus; Portenta haec esse dicit, neque ea ratione ullo modo posse vivi; Quem Tiberina descensio festo illo die tanto gaudio affecit, quanto L. Philosophi autem in suis lectulis plerumque moriuntur. Quae animi affectio suum cuique tribuens atque hanc, quam dico. Non pugnem cum homine, cur tantum habeat in natura boni; Nihil minus, contraque illa hereditate dives ob eamque rem laetus. Quid enim de amicitia statueris utilitatis causa expetenda vides. Si enim ita est, vide ne facinus facias, cum mori suadeas. Facit igitur Lucius noster prudenter, qui audire de summo bono potissimum velit; Atqui haec patefactio quasi rerum opertarum, cum quid quidque sit aperitur, definitio est.

Quaero igitur, quo modo hae tantae commendationes a natura profectae subito a sapientia relictae sint. Ego vero isti, inquam, permitto. Itaque dicunt nec dubitant: mihi sic usus est, tibi ut opus est facto, fac. At quicum ioca seria, ut dicitur, quicum arcana, quicum occulta omnia? Nam nisi hoc optineatur, id solum bonum esse, quod honestum sit, nullo modo probari possit beatam vitam virtute effici. Sed memento te, quae nos sentiamus, omnia probare, nisi quod verbis aliter utamur, mihi autem vestrorum nihil probari. Aufidio, praetorio, erudito homine, oculis capto, saepe audiebam, USD932 cum se lucis magis quam utilitatis desiderio moveri diceret. Huic mori optimum esse propter desperationem sapientiae, illi propter spem vivere. Et ille ridens: Video, inquit, quid agas; Itaque quantum adiit periculum! ad honestatem enim illum omnem conatum suum referebat, non ad voluptatem. Quorum sine causa fieri nihil putandum est. Quis suae urbis conservatorem Codrum, quis Erechthei filias non maxime laudat?

Bonum negas esse divitias, praepositum esse dicis? Nec vero intermittunt aut admirationem earum rerum, quae sunt ab antiquis repertae, aut investigationem novarum. Illis videtur, qui illud non dubitant bonum dicere -; Cur haec eadem Democritus? Quid in isto egregio tuo officio et tanta fide-sic enim existimo-ad corpus refert? Expressa vero in iis aetatibus, quae iam confirmatae sunt. Quod autem patrociniū aut quae ista causa est voluptatis, quae nec testes ullos e claris viris nec laudatores poterit adhibere? Nam Metrodorum non puto ipsum professum, sed, cum appellaretur ab Epicuro, repudiare tantum beneficium noluisse; Illa enim, quae prosunt aut quae nocent, aut bona sunt aut mala, quae sint paria necesse est. Nam, ut paulo ante docui, augendae voluptatis finis est doloris omnis amotio.

Illud mihi a te nimium festinanter dictum videtur, sapientis omnis esse semper beatos; Age nunc isti doceant, vel tu potius quis enim ista melius? Iubet igitur nos Pythius Apollo noscere nosmet ipsos. Conferam tecum, quam cuique verso rem subicias; Sed haec quidem liberius ab eo dicuntur et saepius. Restant Stoici, qui cum a Peripateticis et Academicis omnia transtulissent, nominibus aliis easdem res secuti sunt. Ille igitur vidit, non modo quot fuissent adhuc philosophorum de summo bono, sed quot omnino esse possent sententiae. Quaeque de virtutibus dicta sunt, quem ad modum eae semper voluptatibus inhaerent, eadem de amicitia dicenda sunt. Pungunt quasi aculeis interrogatiunculis angustis, quibus

etiam qui assentiuntur nihil commutantur animo et idem abeunt, qui venerant. Quamquam te quidem video minime esse deterritum. Quae quidem vel cum periculo est quaerenda vobis; Duo enim genera quae erant, fecit tria. Pompeius in foedere Numantino infitiando fuit, nec vero omnia timente, sed primum qui animi conscientiam non curet, quam scilicet comprimere nihil est negotii. Et saepe officium est sapientis desciscere a vita, cum sit beatissimus, si id oportune facere possit, quod est convenienter naturae. Haec qui audierit, ut ridere non curet, discedet tamen nihilo firmior ad dolorem ferendum, quam venerat.

Quo plebiscito decreta a senatu est consuli quaestio Cn. Quos qui tollunt et nihil posse percipi dicunt, ii remotis sensibus ne id ipsum quidem expedire possunt, quod disserunt. Si qua in iis corrigere voluit, deteriora fecit. Scio enim esse quosdam, qui quavis lingua philosophari possint; Roges enim Aristonem, bonane ei videantur haec: vacuitas doloris, divitiae, valitudo; Quod cum ita sit, perspicuum est omnis rectas res atque laudabilis eo referri, ut cum voluptate vivatur. Habent enim et bene longam et satis litigiosam disputationem.

Quis enim confidit semper sibi illud stabile et firmum permansurum, quod fragile et caducum sit? Quaero igitur, quo modo hae tantae commendationes a natura profectae subito a sapientia relictae sint. Itaque dicunt nec dubitant: mihi sic usus est, tibi ut opus est facto, fac. Quae tamen a te agetur non melior, quam illae sunt, quas interdum optines. Nec vero hoc oratione solum, sed multo magis vita et factis et moribus comprobavit. Murenam te accusante defenderem. Etiam inchoatum, ut, si iuste depositum reddere in recte factis sit, in officiis ponatur depositum reddere; Ergo in gubernando nihil, in officio plurimum interest, quo in genere peccetur. Fadio Gallo, cuius in testamento scriptum esset se ab eo rogatum ut omnis hereditas ad filiam perveniret. Haec et tu ita posuisti, et verba vestra sunt. Sed hoc summum bonum, quod tertia significatione intellegitur, eaque vita, quae ex summo bono degitur, quia coniuncta ei virtus est. Et hunc idem dico, inquieta sed ad virtutes et ad vitia nihil interesse.

Ita finis bonorum existit secundum naturam vivere sic affectum, ut optime is affici possit ad naturamque accommodatissime. Sic est igitur locutus: Quantus ornatus in Peripateticorum disciplina sit satis est a me, ut brevissime potuit, paulo ante dictum. Qui bonum omne in virtute ponit, is potest dicere perfici beatam vitam perfectione virtutis; Quid enim ab antiquis ex eo genere, quod ad disserendum valet, praetermissum est? Sed certe opus est ea valere et vigere et naturales motus ususque habere, ut nec absit quid eorum nec aegrum debilitatumve sit; Sed haec ab Antiocho, familiari nostro, dicuntur multo melius et fortius, quam a Stasea dicebantur. Cur ad reliquos Pythagoreos, Echecratem, Timaeum, Arionem, Locros, ut, cum Socratem expressisset, adiungeret Pythagoreorum disciplinam eaque, quae Socrates repudiabat, addisceret? Quo plebiscito decreta a senatu est consuli quaestio Cn. Neque enim disputari sine reprehensione nec cum iracundia aut pertinacia recte disputari potest. Cum sciret confestim esse moriendum eamque mortem ardentiore studio peteret, quam Epicurus voluptatem petendam putat.

Quae tamen a te agetur non melior, quam illae sunt, quas interdum optines. Respondent extrema primis, media utrisque, omnia omnibus. Amicitiae vero locus ubi esse potest aut quis amicus esse cuiquam, quem non ipsum amet propter ipsum? Quis istum dolorem timet? Huius ego nunc auctoritatem sequens idem faciam. Parvi enim primo ortu sic iacent, tamquam omnino sine animo sint. Non autem hoc: igitur ne illud quidem. Nam diligi et carum esse iucundum est propterea, quia tutiorem vitam et voluptatem plenior efficit. Hoc enim constituto in philosophia constituta sunt omnia. At, si voluptas esset bonum, desideraret. Et quod est munus, quod opus sapientiae? Sed tu, ut dignum est tua erga me et philosophiam voluntate ab adolescentulo suscepta, fac ut Metrodori tueare liberos. Ergo in gubernando nihil, in officio plurimum interest, quo in genere peccetur.

Tum ille: Tu autem cum ipse tantum librorum habeas, quos hic tandem requiris? Quod enim testimonium maius quaerimus, quae honesta et recta sint, ipsa esse optabilia per sese, cum videamus tanta officia morientis? Quid est igitur, cur ita semper deum appellet Epicurus beatum et aeternum? Ergo, si semel tristior effectus est, hilara vita amissa est? Atque haec contra Aristippum, qui eam voluptatem non modo summam, sed solam etiam ducit, quam omnes unam appellamus voluptatem. Sed quot homines, tot sententiae; Qua tu etiam imprudens utebare non numquam.

Igitur neque stultorum quisquam beatus neque sapientium non beatus. Aliter homines, aliter philosophos loqui putas oportere? Atqui iste locus est, Piso, tibi etiam atque etiam confirmandus, inquam; Sin dicit obscurari quaedam nec apparere, quia valde parva sint, nos quoque concedimus; Sed quid minus probandum quam esse aliquem beatum nec satis beatum? Et ille ridens: Video, inquit, quid agas; Aliam vero vim voluptatis esse, aliam nihil dolendi, nisi valde pertinax fueris, concedas necesse est. Sed quid attinet de rebus tam apertis plura requirere?

Et hanc quidem primam exigam a te operam, ut audias me quae a te dicta sunt refellentem. Sed non sunt in eo genere tantae commoditates corporis tamque productae temporibus tamque multae. Neminem videbis ita laudatum, ut artifex callidus comparandarum voluptatum diceretur. Sed in ceteris artibus cum dicitur artificiose, posterum quodam modo et consequens putandum est, quod illi *ἁπλοῦς* appellant; Ergo et avarus erit, sed finite, et adulter, verum habebit modum, et luxuriosus eodem modo. Atque haec coniunctio confusioque virtutum tamen a philosophis ratione quadam distinguitur. Ut necesse sit omnium rerum, quae natura vigeant, similem esse finem, non eundem. Sed quanta sit alias, nunc tantum possitne esse tanta. Illorum vero ista ipsa quam exilia de virtutis vi! Quam tantam volunt esse, ut beatum per se efficere possit. Et quidem illud ipsum non nimium probo et tantum patior, philosophum loqui de cupiditatibus finiendis. Et certamen honestum et disputatio splendida! omnis est enim de virtutis dignitate contentio. At ille pellit, qui permulcet sensum voluptate. Quae cum dixisset paulumque institisset, Quid est? Virtutis enim beataeque vitae, quae duo maxime expetenda sunt, serius lumen apparet, multo etiam serius, ut plane qualia sint intellegantur. Videsne ut, quibus summa est in voluptate, perspicuum sit quid iis faciendum sit aut non faciendum?

Prioris generis est docilitas, memoria; Aut etiam, ut vestitum, sic sententiam habeas aliam domesticam, aliam forensem, ut in fronte ostentatio sit, intus veritas occultetur? Cuius etiam illi hortuli propinqui non memoriam solum mihi afferunt, sed ipsum videntur in conspectu meo ponere. Pungunt quasi aculeis interrogatiunculis angustis, quibus etiam qui assentiuntur nihil commutantur animo et idem abeunt, qui venerant. Nam cum Academicis incerta luctatio est, qui nihil affirmant et quasi desperata cognitione certi id sequi volunt, quodcumque veri simile videatur. Atque his de rebus et splendida est eorum et illustris oratio. Post enim Chrysippum eum non sane est disputatum. Philosophi autem in suis lectulis plerumque moriuntur. Perspicuum est enim, nisi aequitas, fides, iustitia proficiscantur a natura, et si omnia haec ad utilitatem referantur, virum bonum non posse reperiri; Hoc est vim afferre, Torquate, sensibus, extorquere ex animis cognitiones verborum, quibus inbuti sumus. Ad corpus diceres pertinere-, sed ea, quae dixi, ad corpusne refers? Nam illud vehementer repugnat, eundem beatum esse et multis malis oppressum.

Sed residamus, inquit, si placet. Deque his rebus satis multa in nostris de re publica libris sunt dicta a Laelio. Velut ego nunc moveor. Si quidem, inquit, tollerem, sed relinquo. Illis videtur, qui illud non dubitant bonum dicere -; Hi curatione adhibita levantur in dies, valet alter plus cotidie, alter videt. Qui potest igitur habitare in beata vita summi mali metus? Ita graviter et severe voluptatem secrevit a bono. Nec hoc ille non

vidit, sed verborum magnificentia est et gloria delectatus. Ut nemo dubitet, eorum omnia officia quo spectare, quid sequi, quid fugere debeant?

Me ipsum esse dicerem, inquam, nisi mihi viderer habere bene cognitam voluptatem et satis firme conceptam animo atque comprehensam. Tamen aberramus a proposito, et, ne longius, prorsus, inquam, Piso, si ista mala sunt, placet. Si quicquam extra virtutem habeatur in bonis. Quo minus animus a se ipse dissidens secumque discordans gustare partem ullam liquidae voluptatis et liberae potest. Egone non intellego, quid sit don Graece, Latine voluptas? Quid, si non sensus modo ei sit datus, verum etiam animus hominis? Multa sunt dicta ab antiquis de contemnendis ac despiciendis rebus humanis; Societatem coniunctionis humanae munifice et aequae tuens iustitia dicitur, cui sunt adiunctae pietas, bonitas, liberalitas, benignitas, comitas, quaeque sunt generis eiusdem. Itaque sensibus rationem adiunxit et ratione effecta sensus non reliquit. Quae quo sunt excelsiores, eo dant clariora indicia naturae. Haec para/docia illi, nos admirabilia dicamus. Sed si duo honesta proposita sint, alterum cum validudine, alterum cum morbo, non esse dubium, ad utrum eorum natura theatre nos ipsa deductura sit.